

Napló

1989. III. 17.

Régóta foglalkozom a gondolattal, hogy naplót kellene írni. Aztán olyan csábító volt ez a füzet is – keményfödélű, vonalas füzet, jó minőségű papírral...

Nem tudom, lesz-e elég erőm és bátorságom őszintén megírni, hiszen olyan időket élünk, amikor gondolatokban is félek megfogalmazni sok mindent, nemhogy leírni? De csak őszintén érdemes...

A szorongás erősödik bennem, néha kisebb intenzitású, máskor felerősödik, „Újra kirakatok és koponyák törnek”, s csak reménykedhetünk, bennünket elkerül.

Semmi közösséget nem érzek velük: idegen vagyok közöttük, idegen mindenütt. Itt haza nélkül, mert nem érzem hazámnak, odaát szintén, mert nem ott nőtem föl. Alig köt személyes élmény bármihez is. Lógok, talán lebegek a semmik között.

1989. III. 20.

A magyarság helyzete az anyaországon kívül mindenütt kilátástalan? A csehszlovákiai tudósításban megszólalók szavából úgy tűnik: igen. Ők el merték mondani, habár szemlesütve, habár dadogva, riadt tekintettel és hangon: egyre kevesebb a magyar óvoda, iskola; vagyis: őket is a beolvadás fenyegeti, mint minket, mint mindannyiunkat a határon túl. Bennük volt bátorság kimondani, vajon lenne-e bennünk?

Ugyanazok a tünetek, mint itt, a Vajdaságban: a szülők szlovák iskolákba, óvodákba adják gyerekeiket, mert a magyar több kilométerre van a lakóhelyüktől, a szlovák a közvetlen környezetükben. Az emberek önként mondanak le nemzeti hovatartozásukról – Önként? – Nem tudom, érdemes lenne elgondolkodni rajta, mennyire hibásak maguk az emberek, s mennyire a társadalom (a szocialista társadalom), amely a kisebbségek beolvasztására törekszik?

Igaz, én is milyen könnyen föladtam március 15-e jelentőségének megmagyarázását. „Az a magyaroknak valamilyen ünnepe” – mondták a gyerekeim, a hatodikosok. S mi mik vagyunk?

Isa pur és homu vogymuk.

Az fordult meg a fejemben, vajon mit tett volna a hatóság, ha itt próbált volna valaki Petőfi-szobrot megkoszorúzni, mint Csehszlovákiában? De itt még Petőfi-szobor sincsen! A Petőfi-iskolákból is mind “Petőfi brigád” iskola lett!

M., aki egy év után jött haza Nyugat-Berlinből, ma azt mondta: „Otthon Jancsival csak németül beszélünk.” Koppant bennem, de nem szóltam semmit. (Nem tudom elképzelni, nyelvtanuláson kívül hogyan beszélhet egy szülő gyermekével idegen nyelven?)

Versem szombaton sem hozta le a Kilátó. Kati mondja: „Jó, ez is bizonyítja, hogy jó vers.” Valószínűleg ebben is van igazság, de az a csöppnyi remény, valakiben, valakikben talán egy szikrányi gondolatot ébreszteni, mindig itt motoszkál az emberben. És még etől a kicsinyke esélytől is megfosztanak.

Egyre magányosabbnak érzem magam. Egyre kiszolgáltatottabbnak, kiszorítottnak. Elveszönek. Néha talán gyöngének is.

S az eltűnő, elkeveredő levelek?...

1989. III. 23.

Nagycsütörtök van. Istenem, hol vannak már azok az évek, amikor a húsvét misztériumát még megünnepelhettük – a templom sötétjébe gyertyafénnyel bevonuló nép összetartó erejét, a pap megnyugtató énekét: íme Krisztus világossága, vagy: íme Jézus keresztjének drága, áldott fája, rajta csügg az egész világ váltságdíja...

És a még korábbi idők, a gyerekkor tavaszi melegengető ünnepével, nyusziváráásával, nyúlfészek készítésével... A vasárnapi nagymise, s utána az ünnep.

Most: ma elfogadták Kosovóban is az alkotmánymódosítást (azt, amit mi, a Vajdaságban egyhangúlag! elfogadtunk, olyannyira egyhangúlag, hogy meg sem mertünk szólalni azon a bizonyos októberi tömeghisztériától megbecstelenített délelőttön). Aggódok az albánok miatt: újra gyülekeznek, s félek, közéjük fog-

nak lőni. Ők lesznek a húsvéti áldozat, a Bárány, amelyet föláldoznak?

Matuska a mai M.Sz-ban megjelentetett írásában arról tudósít, hogy Újvidéken fölgújtották az egyik albán bódéját, persze ismeretlen tettesek, ismeretlen indítékkal, mint ahogy ismeretlenek a kisgyermek szemének kiszűrői és a kirakatok beverői is.

1989. III. 26.

Talán éppen akkor, amikor csütörtök este leírtam, verték az albánokat. A pesti rádió szerint lövések is eldördültek, s amit az itteniek elmondtak, egy rendőrt a bíróság elé állítanak, mert ellenezte a gumibot használatát. Farkasok közt mégsem válik egészen farkassá az ember? Egyébként a képek ugyanazok, mint a palesztinok esetében. Az állig fölgyverzett rendőröket kövekkel hajigálják meg a fiatalok, azok meg válaszképpen brutálisan elverik őket. És a szituáció is megegyezik, csak a megítélése nem. Míg amazt a "palesztin nép szabadságharc"-ának, addig ezt "az albánok ellenforradalmi megmozdulásai"-nak nevezik.

Nem tudom, tudja-e Tolnai, mire vállalkozott a Vajdasági Íróegyesület elnöki tisztségének betöltésével? Tudom, mindig is jugoszláv beállítottságú volt, de hogy ennyire vak legyen? Vagy inkább valami más?

Igazam volt hónapokkal ezelőtt, amikor a Tanácsokat féltettem, hisz már akkor is annyira egyértelmű volt a vonalvezetés a Forumból az MT irányába. Kikezdtek, s persze ezt is ocsmány, alattomos módon. S ha azt szétrobbantják, ami csak idő kérdése, odalesz minden. Meddig fog küszködni az a néhány ember, akinek fontos, hogy itt továbbra is magyarul (is) beszéljenek? Meddig bírja, meddig bírjuk?

Érzem, borotvaélen táncolok én is. Egy kicsit félek, de erősebb bennem a becsület, a tisztesség iránti vágy. Bálint S. jó szerkesztéspolitikát folytat. Várt néhány hetet, és tegnap jelentette meg a versemet. Minden cenzúra nélkül. S ha valaki utánanézi a dátumnak? ...Gyűlik már rólam (rólunk) az anyag „bizonyos kartotékokban”.

Elmúlt a húsvét. Jeltelenül, ünnep nélkül. Vajon lesz-e még idő, amikor újra tudunk ünnepelni, amikor lesznek megint hétköznapiak és ünnepek, és nem csak a rohanás, a növekvő fásultság?

Félelmetes volt az álmom az éjjel: itt, Horgoson is hemzsegték a katonák és a rendőrök. Lezártak minden utat. A Szeged felé vezetőt is. Én azon akartam menni autóval, de nem át, csak a határra vezető úton, és leküldtek róla. Elirányított egy rendőr, majd mind-

egyik útról lezavartak, én meg hol kerékpárral, hol autóval mentem.

Tegnapelőtt meg valami magas toronyból néztünk apámmal valamilyen filmet, amiben egy nő lezuhant valahonnan a magasból, s a látványtól én is zuhanni vágytam. Apám megsimogatott, s azt mondta: „Vigyázz, le ne ess, fiam! Lezuhansz, vigyázz!” Én meg arra gondoltam, hány évnek kellett eltelnie, hogy apám újra megsimogasson, a pusztulás szélén vagyok, s apám csak most lett hozzám egy kicsit is gyöngédebb – s éreztem a zuhanás vágyát, a mélységet kívántam, zuhanni vágytam... Még most sem tudom, túléltem volna-e, ha akarattal föl nem ébredek?

1989. III. 28.

21 halálos áldozata van a kosovói zavargásoknak. Legalábbis eddig ennyit ismertek be. Ebből két rendőr. Szerintem ők kezdeményezték a tüzet, az albánok csak visszalöttek. És őket még csak meg sem említik, kik voltak. Számukra senkik. Mi lesz a vége?

Tulajdonképpen várható és logikus következménye a hónapok (évek évtizedek) óta tartó üldözöttségnek. Minden nép történetében eljön az a pillanat, amikor már nem tűri tovább a megaláztatást. Az albánokban most jött el. Próbálkoztak a Gandhi-féle szelíd tiltakozással, éhségsztrájkjal, hallgatással, és amikor már így nem ment tovább, vonultak ki az utcákra. S hacsak ki nem irtják őket, mindannyiukat, a gyűlölet megmarad bennük és magzataikban. És ha általános fölkelés nem is lesz, de ezután robbannak a bombák...

A cinizmus és a megalázás magasiskolája: kivezényelték bennünket megünnepelni a szerb alkotmány meghozatalát (ellenszavazat nélkül fogadták el!). Kollektív megalázás: az elítéltek még örülnek is az ítéletnek, sőt: hálát adnak érte. Az emberben csak felgyűlemlik a keserűség és köpni lenne kedve.

1989. IV. 3.

21 halálos áldozatot írtam, azóta 29-et mondott a bp.-i tévé, ezek 23-at ismernek be, meg több száz sebesültet. Vérbe fojtották a zendülést? Zendülés volt-e vajon vagy népfölkelés? Mit mondanak majd róla 20, 30 év múlva? Amilyen okosan, értelmesen beszéltek még az egyszerű albánok is az ősszel, amíg lehetett, amíg meg lehetett őket nyilvánosan szólaltatni, azok alapján szó sem lehetett félrevezetett tömegekről, hanem hatalmas elszántságról, amikor már készek az életüket is adni egy célért, egy eszméért. És föláldozták magukat. S hogy most mi következik? A kétoldalú

(vagy sokoldalú) terror, az albánok még fokozottabb megalázása, részükről a plasztikbombák. Dicső szocializmus! Így oldottad meg a nemzeti kisebbségek helyzetét – tankokkal, géppuskákkal.

Elkészültem a Szolzszenyicin-könyvismertetővel. Talán leközi a Híd, meg a Magyar Szó a kis írást (A finn partok felé). Nem szeretném, ha bárki is félreértené, én Finnországot csodálom, ma is mint életem egyik legszebb utazására gondolok a finnországi útra. S a finnek elbűvölők voltak, leszámítva egy-két kellemetlen élményt, embert, de a jellemző: a kedvességük, nyíltságuk, őszinteségük. És az a béke, nyugalom, amit nem tudom, hol lehetne még megtalálni.

Jól esett Sinkovits P. jelentkezése. Azt jelentené, mégis érdemes, mégis van, aki odafigyel, s talán így, egymásra figyelve könnyebb, erőt ad(hat).

Kíváncsi vagyok rá, a Panoráma mit fog elmondani rólunk, a mi helyzetünkről a kelet-európai magyar kisebbségek helyzetét föltáró ciklusában. Lesz-e bárki-nek is annyi mersze, hogy a megközelítő igazságot elmondja, vagy a Végel-, Sziveri-féle értelmiségiek fog-nak szerepelni, s vajon lesz-e elég ereje és tájékozottsága a Magyar Tévének tények a föltárására?

1989. IV. 7.

Olvasom, ha hozzájutok, Radnóti naplóját. Talán kiderül, miért nem tudott elmenni. Talán rájövök, nekem nem szabad megvárnom, bevárnom a „végzet”-et?

Varga Szilveszter újra hangoskodik. Gratulál Bozsik Sinkó-díjához, de egyben figyelmezteti: vigyázzon, mert ezek, akik most „meghunyaszkodtak” már tisztogatják is fegyvereiket. Félművelt, elsiratja Márait, akiről biztos vagyok benne, korábban azt sem tudta, létezik-e? „Ellenzéki költő”, mint hasonszörű társai. (Toldi Éva mondta, vissza akarja vonni/venni kéziratát a Forumtól, mert „olyan emberei vannak ott, akik nem való-ók oda”! Nem tudom, végül-is visszakérte-e verseskö-tetének kéziratát?)

Dr. Bori Imrét támadja a szegedi Déli Napló Illyés ellen írt cikke miatt. A bűnök nem évülnek el, de leg-alább odaát odafigyelnének egy kicsit jobban, kitől mi-kor kérjenek számon korábbi vétkeket, kivel mikor szá-moljanak le. Most semmiképpen sem. Nem olyan idők járnak, amikor könnyelműen bánthatnak vajdasági ma-gyar értelmiségieket. Elfűjnek bennünket úgyis a fűjő déli szelek. Biztosra veszem egyébként, hogy a Déli Naplónak innen tudósít valaki.

S a hír, miszerint Belgrádban megalakult az Em-beri Jogokat Védő Egyesület – minden kommentár nél-

kül megjelenik ebben a lapban, akkor, amikor kijelentet-ték (maga Végel beszélt erről az Újvidéki Rádió-nak), hogy céljuk elsősorban a kosovói nem albán lakosság megvédése és támogatása. Emberjogi egyesület, nem-zeti föntartásokkal: szegény, nem dicsőség! (A sze-gény albán gyerekeket pedig tovább börtönzik be, há-romtól hat évig terjedő börtönbüntetésre ítélve, mert “ellenforradalmárok”. És még csak arra sincs lehetősé-günk, hogy kételyünknek adjunk hangot ezzel a gyalá-zattal szemben!) – Végelék meg védik az emberi joga-t Jugoszláviában!

Írni kéne, verseket, gyerekeknek, meg nem gye-rekeknek, de egyre kevesebb az idő – talán ez kellene, hogy hajtson, ám a lélek kész, de a test gyenge.

1989. IV. 11.

Április 11. – a Költészet napja, József A. szüle-tésnapja.

Még mindig nem tudatosodott bennem egészen, hogy Weöres S. meghalt, ő egyenlő a gyermekkorral, a száncsengővel, a fenyves zöld erdővel, az újévekkel és a gyönyörű, békés, fehér karácsonyokkal, amelyek el-múlhatnak, de bennünk, bennem élnek örök időkre... Milyen lehetett szegény Károlyi Amynak? Annyi év után nélküle? Biztosan nem fog sokáig élni, utánahal, mint az Ágnis néni után az öreg Nagy Katona. Egyszer még megírom őket, s minden öregasszonyt, az arcukat, te-kintetüket, szagukat, fekete ruhájukat, ahogy a temp-lomba tipegnek a májusi délutánokon.

Istenem, de jó volt néhány sort nem a politikáról írni, nem vele foglalkozni. Szörnyű, egyébről sem tu-dunk már beszélni, csak a piszkos politikáról, de ez foglalkoztat mindannyiunkat, ettől félünk. És Kelet-Eu-rópában valami elkezdődött Csak háború nélkül úsz-szuk meg!

A Panorámában szörnyűséges dolgokat mesélt egy volt román ügyész: meggyilkolt gyerekek, asszony, pap, férfi holttestét kutyákkal tépették szét a román ka-tonák... És még mi minden történik, amit majd csak évek (évtizedek?) múltán tudunk meg? (Persze, az al-bánokkal sem bánhatnak túl finoman mostanság.)

Kellemesen meglepett R. Évák tisztánlátása. Világosan látják helyzetünket, értették Tolnai föllépésé-nek fájdalmasságát, viszont személyes ismerőseiknek (Koricáék) megbocsátották a Ristić iránti szolgálalkü-ségüket. – Nem lehet egyszerre szolgálni az Úrnak és Mammonnak! – Reményt ad, reményt adhat, hogy van-nak még becsületes emberek közelünkben, akiket nem vakít a hatalom fölcillanó, hamis fénye, akik tisztán lát-

nak ebben a nagy, gomolygó ködben. (Jutka mondta, október 6-a után az utcák büzlöttek, mint a kocsmák – forradalom!)

A grúzok ki akarnak válni a testvéri ölelésből. Persze, ezt is vérbe fojtották (16 halott, nők, öregek is).

A Times szerint több száz a halottak száma Kosovóban. És valami szépet: visszajöttek a fecskék.

1989. IV. 16.

Szerdán, 12-én lent voltam Újvidéken, meghallgatni nagybátyám doktori értekezésének megvédését. Szegény: mennyire megalázó, hogy olyanok „vizsgáztatták”, akiknek fogalmuk sincs arról, amit ő elvégzett. Penavinné csak rosszindulatúan fontoskodott, s annyira dilettáns módon szólt bele, hogy már én éreztem feszélyezve magam. (Pl.: Miért kell új terminológiát használni? Bori: „Hát hogy nevezze meg a fogalmakat, ha új dolgokat fedezett föl?”)

Bori tkp. jót akart a maga módján, de azt nagyon is a „maga módján” csinálta. Ezt is ő mondta: „Rácztanárr úr! Vannak-e a nyelvészek között is olyan vaskalaposok, mint az irodalmárok között, akik elleneznek a doktori értekezés kinyomtatását, tankönyvvé válását, ugyanis amikor én az ötvenes években azt mondtam: József Attila egzisztencialista volt, mindenki felhördült, ma meg...”. A védés alatt éppen csak hogy nem ásított, de többször türelmetlenül közbeszólt, fogják rövidebbre.

Egyedül Rácztan Endre szólhatott némi szakértelemmel, viszont az ő szakterülete az összehasonlító nyelvészet, nem pedig a szótan.

És következtek a gratulációk és a gratulálók – álszent, képmutató munkatársak sora, akik a háta mögött kinevetik meg följelentik...

Két nap múlva újra Újvidéken vagyok, az Alkotók Gyűlésén, az AGY-on. Önsebeiket nyaldosók társasága: cselekvésre képtelenek, akiket két részre lehetne osztani: akik nem képesek és akik nem akarnak cselekedni. Szép, szép, hogy megállapítjuk: leépült a nemzetiségi oktatás, de mit teszünk (tehetünk-e valamit?) ellene? Mivel próbáljuk ellensúlyozni? Az önmagával foglalkozó irodalmunkkal? A folyóiratokkal, amelyek csak egy vékony rétegnek, talán kétszáz embernek szólnak, s a még talán meglévő 300-350 ezerrel ki törődik?

A hétvégén zajlott le a becsei verseny, a Középiskolások Művészeti Vetélkedője – az újságokban rövidke hír (a Tiszatájban!) az időpontról. Korábban többször írtak róla, s részletesen. Most?

Tolnai próbálja igazolni magát a Kilátóban, amit a Danasból vagy valamelyik más horvát lapból vettek át. Elmélete, mint a marxizmus, elvi síkon talán még elképzelhető, de a valóság egészen más. A Kl. Manni Mefisztó óta tudjuk: a művész nem lehet csak művész! (S éppen emiatt erkölcsi felelősség terhel mindannyiunkat!)

Némi remény: az Egyesült Államok és az Európa Parlament is foglalkozott Jugoszláviával. Végre elmarasztalóan.

Az Alkotók Gyűlésén Csorba Béla a szerkesztőségek és a Kiadó részéről a szerzőkkel való cinkos összekacsintást kérte számon. És mivé lehet e cinkosság is: Matuska sorozata a horgosi orgona-ügyről megjelenhetett, de az egyik vádlottnak, Antócinak csak a szerb szomszédai segítettek, csak a szerbiai küldött állt föl, s hagyta el a kihallgatást, „Ez már üldözés” szavak kíséretében...

(Föl-föl vetődik a gondolat: egy toll- vagy ceruzavonáson múltott a sorsunk.)

1989. IV. 23.

Olvasom a vasárnapi Magyar Szót, s egyre jobban becsülöm őket kiállításukért, tartásukért. Teljesen magukra vannak hagyva, és ennek ellenére van bátorságuk leírni azt, amit leírnak. És félttem is őket: Ha logikusan gondolkodom, hamarosan szét fogják robbantani a szerkesztőséget.

Bálint S. készített interjút a szerbiai (ahová most már mi is „közvetlenül” tartozunk) oktatásügyi bizottság elnökével. A tét: az eddigi 15-ös nemzetiségi minimális tagozatok helyett a legkevesebb 30 gyerek. Ez váltig tagad, rengeteg homályos dolgot beszél, s végül kiderül: a harmincat ő személy szerint is sokallja, ezért javasolt 20-at (ami még mindig több, mint a 15), de a tartományok felé mégis a 30 jutott el. Nyíltan beszél nemzeti kisebbségekről, s arról, hogy a szerb nyelvet, a jobb megértés végett mindenkinek tanulnia kell. (Govori državnim jezikom!) És még valami: ha a szülők akarják, márpedig a kevésbé homogén környezetekben, a vegyes házasságokban, ahol a környezet egyébként kisebbségi, akarni fogják, a diákok a tantárgyak egyik részét tanulhatják az anyanyelvükön, a többi az állam nyelvén.

Keck támadja a Magyar Tanszéket. Mennyit adhatunk nekik, meg a Magyar Szónak is? Fél évet, egyet? Ki tudja?

Este

Vegyes érzelmekkel néztem, hallgattam iskolásainkat, a diákjaimat föllépni egy műsoros délután alkalmával. Valamikor nem szerettem a népi és a népies dolgokat, csak az idegen, a külföldi, (főleg) az angol-amerikai kultúra vonzott, most meg elérékenyültem a kis gyöngyösbokrétásokon. Istenem, talán utoljára léphetnek föl? Nem, annyira rosszul talán még nem állunk, de szívszorogató érzés arra gondolni, hogy ez az enyém, ezt mind el kell hagynom egyszer, s ez mind el fog tűnni az egyre erősödő beolvasztás következtében. Talán némi ellenállást ki fog váltani éppen a fokozódó nyomás – a terem majdnem megtelt, az emberek-

nek hiányzik valami, amit csak az anyanyelvükön kaphatnak meg, amit csak a nemzetükben, saját kultúrájukban élhetnek meg. Ez a nép (meg az is, amelyet úgy manipulálnak, ahogy csak akarnak), de hol van az értelmiség? Mit tesz? Mit teszünk?

Legszebb pillanatok a Csínom Palkó, meg az Úgy tetszik, hogy jó helyen vagyunk itt c. dalok éneklése, tánc közben voltak, mint egy szimbolikus értelemben is. Másodikos, harmadikos, pöttömnyi gyerekek, „kikben megnő majd az értelem”, táncoltak, énekeltek, fősorakoztak és újra énekeltek.

„Végbúcsúnknak hamar vége leszzen...”

